

**До разової спеціалізованої Ради ID 9699
у ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна академія управління
персоналом»**

03039, м. Київ, вул. Фроментівська, 2

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника, завідувача відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України Полюховича Валерія Івановича на дисертацію Лига Андрія Івановича «Господарсько-правове забезпечення державної політики захисту прав споживачів» подану на здобуття наукового ступеню доктора філософії в галузі знань 08 - «Право» за спеціальністю 081 - «Право»

Актуальність теми дослідження. Дисертант обрав метою дисертаційного дослідження формування теоретичних і практичних засад господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів, що ґрунтується на практиці саморегулювання господарської діяльності з метою захисту прав споживачів. Зазначена мета дисертація обумовила характер завдань, що поставлені та вирішені в дисертації.

Актуальність обраної мети обґрунтовується тим, що державна політика захисту прав споживачів є соціально-економічною складовою державної економічної політики. При цьому її господарсько-правове забезпечення є невід'ємною частиною господарського правопорядку, та має розглядатись як частина правовідносин між виробниками і споживачами, пов'язана з конкурентним та антимонопольним законодавством, що спрямоване на правове

врегулювання тотожних питань з виявлення та усунення антиконкурентної діяльності з споживчого ринку, але з наголосом на захист прав споживачів.

Як явище, питання спотворення споживчого ринку, через зловживання монопольним становищем, а також недобросовісної конкуренції через отримання незаконних конкурентних переваг, досягнутих через шкоду споживачам та добросовісним суб'єктам господарювання, об'єктивно існує в сфері здійснення господарської діяльності та є актуальним для сучасної України.

Окремі недобросовісні суб'єкти господарювання для отримання маржі від незаконної економії на якості і безпечності продукції та ігноруванні прав споживачів, використовують: прогалини у законодавстві або положення, що дозволяють подвійність тлумачень; відсутність зворотного зв'язку між суб'єктами системи захисту прав споживачів; недоліки практик ринкового саморегулювання; корупційні ризики впливу на діяльність органів влади; низьку споживчу грамотність та активність у відстоюванні своїх прав для формування атмосфери недовіри споживачів до ринку та безперспективності відстоювання порушених прав.

Важливим чинником, що посилюють позиції недобросовісних суб'єктів є переважна негативна цивільно- та господарсько-процесуальна практика розгляду значної частини справ у судах за участю споживачів, а при їх позитивному для споживачів розгляді низька ефективність виконавчого провадження.

Причина, негативного розгляду в суді, часто криється у традиційному підході викладеному у Цивільно-процесуальному Кодексі України, що виходить з позицій юридичній рівності учасників особистих немайнових та майнових відносин та принципу змагальності цивільного судочинства згідно якого всі учасники справи мають рівні права та обов'язки.

Відповідно споживач має загальний обов'язок доказування і подання доказів попри те, що пересічний споживач є найменш захищеною та професійною стороною ринку. Тому питання формування належним чином обґрунтованої доказової бази та юридичного супроводу є слабким місцем у правовідносинах з недобросовісним суб'єктом господарювання, що як правило є професіоналом та має значно більші ресурси для розвалу позовів від споживачів в суді за формальними приводами пов'язаними з недоліками оформлення, збору доказів чи норм права, але не за юридичним фактом правопорушення.

Зазначену проблему в Європейському Союзі виправляють через залучення третьої сторони процесу від державних та недержавних інституцій, проте на сьогодні в Україні не створено умови для ефективного та обов'язкового підключення таких сторін.

Значну проблему спотворення ринкових механізмів недобросовісними суб'єктами господарювання, також відбувається через відсутність прозорості господарської діяльності на споживчому ринку.

З метою усунення диспропорцій у дотриманні оптимального балансу інтересів всіх учасників відносин у сфері господарювання доцільно одночасне використання інструментарію необхідного для ефективної реалізації як державної антимонопольно-конкурентної політики, так і державної політики захисту прав споживачів.

На думку дисертанта, перша має забезпечити створенні оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, а друга має робити наголос на превентивність дій ринкового саморегулювання, забезпечення максимальної прозорості господарської діяльності та заохочення суб'єктів господарювання до добросовісної

господарської діяльності через системність дій державних та недержавних інституцій.

Визначена в дисертації Лига Андрія Івановича проблема обґрунтування господарсько-правової забезпечення державної політики захисту прав споживачів, з її опорою на практику саморегулювання господарської діяльності є актуальною у зв'язку з низьким рівнем захисту прав споживачів в Україні, наявності недобросовісних господарських практик на споживчому ринку і як наслідок низького рівня довіри до нього. Такий стан речей прямо суперечить зобов'язанням України взятим відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в якій наша держава зобов'язалась забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та сумісність систем. Довіра споживачів до ринку визначається основою економічної політики в первинному законодавстві Європейського Союзу.

Дослідження Лига Андрія Івановича дозволяють не тільки встановити основні відмінності систем та визначають зрозумілі кроки з їх подолання, але і пропонують докорінну зміну ідеології захисту прав споживачів в Україні з наголосом на превентивність захисту прав споживачів через саморегульну діяльність суб'єктів господарювання, забезпечену ефективною співпрацею з державними та недержавними суб'єктами зазначеної системи.

В своїй науковій праці А.І. Лига наголошує, що саморегулювання господарської діяльності разом з істотним оновленням нормативно-правового та інституційного забезпечення політики захисту прав споживачів, визначення правової компетенції її основних суб'єктів, руйнує підґрунтя для недобросовісної конкуренції, а системність взаємозв'язків учасників відносин у сфері господарювання формує систему суспільних цінностей та запит на добросовісну підприємницьку діяльність.

Запропонований в роботі дисертанта превентивний підхід щодо захисту прав споживачів досягається через стимулювання до проведення добросовісної

підприємницької діяльності у всіх господарських відносинах через впровадження добросовісних процедур саморегулювання верифікованих та пов'язаних постійною взаємодією з авторитетними державними та недержавними суб'єктами системи захисту прав споживачів.

Додатково актуальність теми дисертаційної роботи підтверджується її зв'язком з науково-дослідницькими планами а також державними стратегіями та програмами. Дисертаційна робота відповідає завданням «Національної економічної стратегії на період до 2030 року», затвердженої Постановою КМУ від 03 березня 2021 р. № 179, Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.15 р. № 5/2015; Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 641-р; Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнесклімату, плану дій щодо покращення умов ведення бізнесу в Україні та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1413-р; відповідає тематиці Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 р., згідно до Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2024 рр.: «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (ДР № 0119U100492)., де

автором було проведено дослідження необхідного господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів (стор. 21-22 дисертації).

В контексті наведеного, обрана тема дисертаційного дослідження заслуговує на підтримку, адже вона є актуальною для юридичної науки та правовідносин в економічній сфері суспільного життя за своїм предметом, поставленою метою, завданнями та пропозиціями їх вирішення.

Оцінка методологічної основи дослідження. Методологічною основою дослідження в дисертації визначено комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а саме: діалектичний, історичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, логіко-юридичний, герменевтичний методи, а також методи правового моделювання, аналогій та системно-структурного аналізу.

В цілому методологія наукового дослідження (стор. 23-24 дисертації) підібрана доволі вдало з врахуванням предметної специфіки необхідної для розв'язання наукової проблематики визначених дисертантом.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни. Основні наукові результати дисертаційної роботи А.І. Лига викладено юридично грамотно, аргументовано, структурно та логічно послідовно. Сформульовані в ній наукові положення ґрунтуються на значній репрезентативній науковій базі (вітчизняних та міжнародних правових джерелах та наукових публікаціях). Використання такої бази у своїй сукупності надає роботі фундаментального характеру, що досліджує закономірності правовідносин з метою захисту прав споживачів формуючи нові знання, в контексті їх господарсько-правового забезпечення. Висновки дисертації та надані рекомендації, щодо вдосконалення державної політики захисту прав споживачів, попри наявність дискусійних питань, в цілому мають високу

наукову та практичну цінність для їх правового та інституційного впровадження.

Результати дослідження викладено у 13 наукових працях, зокрема 7 надруковано у фахових наукових виданнях внесених до переліку МОН 6 у тезах доповідях на наукових конференціях (стор. 13-15 дисертації).

Обґрунтованість та достовірність дослідження базується на систематичному аналізі дисертантом законодавства України та спеціальної літератури за тематикою дослідження (всього налічує 251 найменування використаних джерел).

Викладення матеріалу дисертації характеризується особистим авторським підходом до вирішення актуальної правової проблеми, повнотою та достовірністю наведених доводів та характеризуються високим ступенем наукової новизни, що має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертація А.І. Лига є однією з перших наукових досліджень щодо господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів у контексті євроінтеграційних зобов'язань України та її впливу на всіх основних учасників господарських правовідносин.

Так зокрема, дисертантом розкрито низку науково обґрунтованих теоретичних положень понятійно-категоріального апарату в площині конкретної державної політики захисту прав споживачів.

Так, вперше було визначено дефініцію «державної політики захисту прав споживачів» (стор. 69), поняття «політико-правової системи захисту прав споживачів» (стор. 100), ґрунтуючись на міжнародному праві набули подальшого розвитку наукові положення щодо-дефініції «добросовісності саморегульованої господарської діяльності» (стор. 112-113), а також необхідності визначення дефініції «споживач» у нормативно-правових актах у вузькому значенні як фізичної особи, яка замовляє, придбаває, отримує, використовує, вживає або має намір придбати чи замовити продукцію для

особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, незалежною професійною діяльністю чи виконанням обов'язків найманого працівника (стор. 39).

Зазначені ключові дефініції складають теоретичну базу для господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів.

Слід відзначити запропоновану дисертантом модель запровадження ієрархічно зростаючого захисту прав споживачів на основі *саморегульованої* діяльності суб'єктів господарювання щодо питань: якості та безпеки продукції та обслуговування; вирішення скарг споживачів; врегулювання питань підвищення споживчої та підприємницької поінформованості, що має утворити кількорівневий підхід посилення аргументації захисту прав споживачів, зробив для недобросовісного бізнесу безперспективними спроби отримати антиконкурентні переваги від їх порушення (стор. 210-219).

Обґрунтованою можна вважати думку дисертанта, щодо правового та інституційного забезпечення обов'язковості врахування прав та інтересів споживачів при формуванні та реалізації державної політики захисту прав споживачів (стор. 231-234), а також неможливості існування ефективної системи захисту прав споживачів без наявності всіх її суб'єктів та фінансових умов для їх існування (стор. 189-193).

Доречними є запропоновані положення з вдосконалення поділу прав споживачів на базові права та спеціальні (конкретні) права, а також поділ базових прав споживачів на: зони переважної відповідальності держави; зони спільної відповідальності держави та суб'єктів господарювання; зони переважної відповідальності суб'єктів господарювання (стор. 60-63).

Надзвичайно важливим виглядає робота з подальшого розвитку наукових положень щодо систематизації* засобів державного впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів з додаванням до них засоби четвертої групи – суспільно-правових засобів. Сьогодні можливості для впливу

суспільства з важливих для споживачів питань є одним з наріжних стрижнів європейського економічної політики спрямованої на підвищення довіри суспільства до споживчого ринку. А найкраще врахування суспільних інтересів суб'єктами господарювання при виробництві та просуванні своєї продукції на ринку, що є запорукою створення добросовісного конкурентного середовища (стор. 111-113).

Заслугує на підтримку також думка дисертанта, щодо використання специфічних особливостей політики захисту прав споживачів для протидії економічній агресії Росії.

До таких особливостей дисертант відносить необхідність забезпечення захисту прав споживачів, вразливих у наслідок проявів обставин непереборної сили (особливо в контексті гарантії права на задоволення базових потреб); нівелювання наслідків агресивного економічного впливу окремих держав; ефективної протидії просуванню на ринок контрабандних та контрафактних товарів; ефективної антимонопольної політики; вжиття заходів споживчого та господарського впливу (через свідомий вибір споживачів та бізнесу) на прояви зовнішньої агресії окремих країн та інші систематичні практики, що порушують права споживачів. Зокрема приклади такого впливу вбачаються у свідомій відмові європейських споживачів від російських енергетичних ресурсів, добровільний вихід з російського ринку міжнародних компаній або фактична обструкція споживачами компаній чи товарів країни агресора (стор. 67-68).

Враховуючи вищенаведене можна оцінити отримані здобувачем наукові результати за темою «Господарсько-правове забезпечення державної політики захисту прав споживачів» як такий, що має високий рівень наукової новизни, та в цілому заслуговує на увагу наукової спільноти в сфері права.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та прикладні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися та оприлюднені на: Презентації Збірника науково-практичних

матеріалів «Просування поваги прав людини у сфері бізнесу в контексті імплементації цілей сталого розвитку в Україні» (березень 2020), Других наукових читаннях пам'яті академіка В.К. Мамутова (липень 2020), Міжнародній онлайн конференції Relationship between public administration and business entities management (березень 2021), Третіх наукових читаннях пам'яті академіка В.К. Мамутова (липень 2021 р.), Прес-конференції Інституту економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова Національної академії наук України: «Роль українського споживача в економіці та важливість використання РРО для простежуваності продукції на ринку та захисту споживчих прав» (серпень 2021), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна державна екологічна політика і безпека суверенної України: проблеми та перспективи правового забезпечення» (лютий 2022), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій» (вересень 2022), Науково-практичній конференції Захист прав споживачів у контексті адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (жовтень 2024 р.).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості використання теоретичних висновків та положень дисертаційної роботи в процесі нормотворчої діяльності для вдосконалення та розвитку законодавства України з захисту прав споживачів; захисту економічної конкуренції; саморегулюванні діяльності бізнесу.

Розроблені автором пропозиції можуть бути використані для вдосконалення спеціального господарського (економічного) права, зокрема за прикладом країн членів Європейського Союзу в процесі подальшої кодифікації норм комерційного та споживчого права.

Особливе важлива робота А.І. Лига, для нормативно-правового забезпечення процесів формування та реалізації державної політики захисту

прав споживачів, врахування в різноманітних, стратегіях, концепціях програмах соціально-економічного розвитку.

Результати роботи можуть бути використані в практичній діяльності суб'єктів господарювання, об'єднань та органів саморегулювання бізнесу особливо в забезпечення локальними нормативними актами процесів саморегулювальної діяльності з метою захисту прав споживачів.

Окремі положення та висновки висловлені в дисертації Лига А.І., можуть бути використані в навчальному процесі та науково-дослідній роботі.

Дискусійні положення зауваження щодо форми та змісту дисертації.
Позитивно оцінюючи актуальність та відповідний науковий рівень проведеного Лига А.І. дисертаційного дослідження, вжиту методологію, її обґрунтованість, достовірність та наукову новизну, теоретичний рівень та практичне значення отриманих результатів для вирішення проблем господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів слід звернути увагу на окремі положення, що мають дискусійний характер чи потребують додаткової аргументації.

Зокрема слід звернути увагу на наступне:

1. В роботі на стор. 32 (щодо відсутності визначення терміну «споживач»), стор. 69 (щодо визначення у статті 10 ГК України напряму політики захисту прав споживачів як основного напряму економічної політики), стор. 113 (щодо розширення розділу першого ГК України окремою главою з визначеними критеріями та вимогами до добросовісності господарської діяльності), стор. 113 (щодо вдосконалення статті 2 ГК України з визначення учасників відносин у сфері господарювання), стор. 242-243 (щодо можливості участі громадських об'єднань споживачів як сторони незалежного нагляду та оцінювання для саморегулювних організацій суб'єктів господарювання в контексті організаційно-господарських зобов'язань, через внесення змін до норм викладених у статтях 179 та 184 ГК України) дисертант надає пропозиції, щодо

вдосконалення Господарського Кодексу України, що втрачає чинність 28.08.2025 року, хоча автор вказує на його скасування та зазначає, що зазначені пропозиції можуть бути врегульовані в інших нормативно-правових актах, але в роботі не визначає в які саме акти законодавства мають бути внесені відповідні зміни.

2. Недостатньо обґрунтованою в роботі є пропозиція дисертанта щодо внесення змін до переліку прав споживачів визначених Всесвітньою федерацією прав споживачів Consumer International в контексті розширення передбаченими в ст. 42 Конституції України базових прав споживачів правом на захист державою та правом на якість продукції, адже дисертант не пропонує конкретного правового механізму внесення відповідних змін (стор. 59-62).

3. Автором пропонується утворення низки на сьогодні відсутніх суб'єктів системи захисту прав споживачів зокрема: центри, інститути незалежних споживчих експертиз (стор. 104); Національна Рада з питань захисту прав споживачів (стор. 226); Державний Комітет України з питань захисту прав та інтересів споживачів, розвитку добросовісної господарської діяльності, стандартизації та технічного регулювання (стор. 177). Втім для останнього суб'єкта запропонована функція «сприяння розвитку добросовісної конкуренції» відповідно до статті 3 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» належить до основних завдань цього органу, отже така пропозиція утворює зайве перетинання повноважень та може вважатись недоцільною.

4. Достатньо суперечливою є висновок дисертанта, що терміни «піратські товари» та «контрафактні товари» наведені в Митному Кодексі України за своїм змістом є словами синонімами (стор. 151), адже попри спільного для цих термінів порушення прав інтелектуальної власності, термін «піратський» переважно вживається для товарів, що мають цифровий вміст на відміну від інших товарів, до яких застосовується термін «контрафактний».

5. Також, суперечливою є пропозиція автора, щодо повернення в закон правової норми, яка врегульовує питання наявності у суб'єктів господарювання обмінного фонду для визначених Кабінетом Міністрів України категорій товарів (стор. 145-148), адже прямо в нормативно-правових актах Європейського Союзу його наявність непередбачена, а випадки його застосування в нормативно-правих актах країн-членів мають поодинокий характер.

Проте, вищезазначені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лига Андрія Івановича, та не знижують науковий рівень роботи оскільки стосуються питань, що мають дискусійний та уточнюючий характер.

Сама наукова робота є цілком логіко-послідовно завершеною працею, в якій отримані нові наукові результати які сприятимуть розвитку правової науки в зазначеній сфері, а окремі положення та висновки можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень.

Загальний висновок по дисертації. Дисертаційне дослідження Лига Андрія Івановича на тему «Господарсько-правове забезпечення державної політики захисту прав споживачів» є самостійною, завершеною монографічною науковою працею, що характеризується належним теоретичним рівнем, свідчить про ґрунтовне та всебічне володіння автором предметом дослідження, у тому числі практичними проблемами як мікрорівня (у правовідносинах за участю споживачів та суб'єктів господарювання), так і макрорівня (що стоять перед загальнодержавною політикою захисту прав споживачів).

Запропоновані в роботі теоретичні та практичні рекомендації мають високе прикладне значення для формування теоретичних і практичних засад господарсько-правового забезпечення державної політики захисту прав споживачів.

Дисертація Лига Андрія Івановича на тему «Господарсько-правове забезпечення державної політики захисту прав споживачів» відповідає спеціальності 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Оформлення дисертації відповідає кваліфікаційним вимогам, що пред'являються до дисертаційних робіт.

Наукові публікації автора у достатній кількості розміщено у виданнях визначних фаховими для оприлюднення положень дисертації та повною мірою висвітлюють основні положення та результати поданого на захист дисертаційного дослідження.

Порушення академічної доброчесності, а також не коректності посилань у списку використаних джерел в дисертації А.І. Лига не виявлені.

За своїм змістом, науковою новизною та формою дисертація на тему «Господарсько-правове забезпечення державної політики захисту прав споживачів» відповідає вимогам, що встановлюються Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, що надає підстави стверджувати, що автор Лига Андрій Іванович заслуговує наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» у галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави

Науково-дослідного приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України

В.І. Полюхович